

Między podporządkowaniem a emancypacją. Historia kulturowa fotografii chłopów w Królestwie Polskim i Galicji (1846–1905)

Głównym celem projektu jest ukazanie przemian tożsamości warstwy chłopskiej z perspektywy wizualnej, wybierając fotografię jako główne medium ukazujące zmiany. Przedmiotem mojego zainteresowania są dziewiętnastowieczne fotografie chłopów i chłopek na ziemiach polskich, tworzone zarówno przez zawodowych fotografów, amatorów, jak i samych chłopów. Użycie fotografii i praktyka fotografowania w zależności od kontekstu kulturowo-społecznego niosły za sobą odmienne znaczenia. Fotografia, traktowana jako dokument osobisty i tworzona przez samych chłopów, stanowi istotne źródło wiedzy o samorozumieniu i zmianach w samo postrzeganiu członków warstwy chłopskiej. Z kolei fotografia wytwarzana przez zawodowych fotografów z zewnątrz fotografowanej kultury często miała wymiar ideologiczny, a choć jej przeznaczenie było naukowe, to służyć mogła politycznym interesom inteligencji i ziemiaństwa. Zbadanie napięcia między uprzedmiotowieniem a upodmiotowieniem dostrzeganym w fotografii, co więcej, **napięcia między podporządkowaniem a emancypacją** polskich chłopów z wizualnej perspektywy jest kluczowe dla projektu. Badanie dziewiętnastowiecznych zdjęć chłopów, oprócz pogłębienia wiedzy na temat kulturowo-społecznego wymiaru fotografii, jest zatem także aktem wydobywania (mikro)historii podporządkowanych. Fotograficzne portrety chłopów ukazują powolną drogę do emancypacji tej grupy, pełnej sprzeczności i przeszkód. Ich analiza, wykorzystująca kontekst kulturowo-społeczny, otwiera na nową, wizualną perspektywę w historycznych badaniach przemian warstwy chłopskiej.

Kluczowe dla projektu pytania to: **Jak w fotografii odbijały się przemiany tożsamości warstwy chłopskiej? Jaka rolę odegrała fotografia w procesie emancypacji chłopstwa?** W jakich celach wykorzystywano wytwarzane „odgórnie” przez zawodowych fotografów zdjęcia chłopów i chłopek? W jaki sposób chłopcy i chłopki przedstawiali samych siebie na zdjęciach? Jak portretowali swoją kulturę pierwsi chłopscy fotografowie? W jaki sposób fotografia przyczyniła się do konsolidacji warstwy chłopskiej, a w jaki sposób przyczyniła się do pogłębienia zróżnicowania społecznego wewnątrz grupy?

Badania będą uporządkowane według trzech obszarów: **zmian w sferze pracy** (obszar dotyczy tradycji i zmiany, uwłaszczenia i przeobrażeń kultury pracy, emigracji ekonomicznej), **zmian w sferze oświaty** (obszar dotyczy związków fotografii i prasy ludowej, walki z analfabetyzmem, promowaniem czytelnictwa i podnoszeniem oświaty wśród chłopów), **zmian w sferze polityki** (obszar dotyczy fotografii chłopów w kontekście buntów chłopskich, narodowych powstań, polityki pamięci, rewolucji 1905 roku). Wymienione zmiany były kluczowe dla procesów emancypowania (się) chłopów w analizowanym okresie. Prawo do własności ziemi i efektów swojej pracy, prawo do edukacji i prawa polityczne to społeczne wolności, o które walczyli dla chłopów działacze społeczni, a przede wszystkim sami członkowie warstwy chłopskiej.

Prowadzone badania będą mieściły się w zakresie historii kultury. Fotografia będzie zatem traktowana jako **reprezentacja społeczna oraz jako pole praktyk kulturowych**. Fotografia jest również rozumiana jako medium sprawcze, które wspomaga procesy tożsamościotwórcze. Istotnymi perspektywami badawczymi zastosowanymi w projekcie będzie **mikrohistoria** i **subaltern studies**. Korzystanie z narzędzi metodologicznych wypracowanych w ich obrębie będzie szczególnie ważne w badaniu napięć między „odgórnymi” działaniami elit społecznych a „oddolnymi” praktykami chłopów.

W moim projekcie użyję materiałów zgromadzonych w wyniku krajowych i zagranicznych kwerend w archiwach i muzeach. Głównym źródłem będą fotografie. Ich znaczenia wiązały się z innymi obrazami, co za tym idzie badanie wymaga wykorzystania bogatego **materiału wizualnego**, na który składają się ilustracje prasowe, rysunki, kartki pocztowe, albumy, odręcznie pisane mapy wsi, scenografia teatralna, ikonografia wystaw krajowych i międzynarodowych. W odniesieniu do **materiałów tekstowych** będę wykorzystywać listy chłopów, pamiętniki, dzienniki, materiały prasowe, literaturę.